

A hungarológia fogalma, intézményei, az intézményrendszer reformjára kínálkozó megoldások

KÓSA LÁSZLÓ

A hungarológia intézményrendszere ma valóban széttagolt, átfedések találhatóak benne, állapota és feladatai az eddiginél feltétlenül több figyelmet érdemelnek. Az intézményrendszer újjászervezése, egyszerűbbé és hatékonyabbá tétele nyilvánvalóan szükséges.

1. A hungarológia fogalma

A hungarológia nem önálló diszciplína, hanem a tudományközi kapcsolatok fontos, összetett megjelenési formája. Fogalmának több változata közül a leelterjedtebb a magyar nyelvvel, kultúrával és civilizációval, ezek múltjával és jelenével foglalkozó tudományok együttesét jelenti. Szűkebb értelmezésben a humán tudományokat, tágabb értelemben az összes társadalomtudományt (szociológiát, közgazdaságtant, jogtudományt, demográfiát stb., sőt a földrajz némelyik ágazatát is) felöleli.

Semmi jel nem mutat arra, hogy önálló diszciplínává váljon, erre működő mintát sem ismerek. A hungarológia színvonalát az egyes tudományágak igényes elméleti megalapozottsága, korszerűsége adja (adná). Ha az egyes tudományágak nemzetközi összehasonlítást kiálló, kiváló kondícióban volnának, más lenne a hungarológia tekintélye mind Magyarországon, mind másutt, másként vetődneek föl a problémái. Ennek érdekében mindenfajta szigorúságot pártolok, mert tudatában vagyok, hogy messze vagyunk a kívánt állapottól. Színvonalbeli problémái nemcsak a hungarológiába bármely fölfogás alapján besorolt szakoknak, hanem – amennyire meg tudom ítélni – a magyar tudomány jelentős részének van. A kérdéskör nem függetleníthető a magyar szellemi élet jelenlegi állapotától sem, mely mióta önállóan létezik, talán sosem volt olyan megosztott, mint ma.

Az a vélemény, mely szerint csak a mai Magyarország határain kívül beszélhetünk hungarológiáról, csonkító és lefokozó. Számomra elfogadhatatlan szempont, hogy a XX. században gyakran változó államhatárok szabják meg, mikor és mi számít (számított) hungarológiának vagy mi nem. Vajon lehetséges-e, hogy a kolozsvári egyetem magyar nyelvészei hungarológiával foglalkoznak, ellenben debreceni kollégáik – ugyanazt művelve – nem? Mivel több országban létezik, nemzetközi fogalom, és – akár a típusába tartozó hasonlóknak (pl. bohemisztika, polonisztika, italianisztika stb.) – az illető anyaország tudományszakjai szerves összefüggésben képezik bázisát és hátterét. Van viszont „munkamegosztás” a Magyarország határain belüli és kívüli hungarológia között, de van a kolozsvári és a bukaresti hungarológia között is.

2. A hungarológiai intézményrendszer helyzete

Jelenleg az intézményrendszer részeinek egymáshoz való viszonyát a kapcsolódások hiánya vagy lazasága, olykor formális volta jellemzi. A kompetenciák nincsenek pontosan végiggondolva és elhatárolva. Mindez annak a következménye, hogy a hungarológiát az utóbbi fél évszázadban a kormányok vagy el sem ismerték, vagy ha igen, 1990 előtt egyáltalán nem tekintették fontosnak, utóbb pedig nem fordítottak rá fontosságának megfelelő figyelmet és nem biztosították számára a kellő anyagi eszközöket.

3. Az intézményrendszer reformjára kínálgó megoldások

3.1. A Nemzetközi Hungarológiai Központ, a Hungarológiai Tanács és a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság „betagolásával” egy hungarológiai csúcsszervezet alakítása integrálná ugyan ezt a három kiemelkedő súlyú, hungarológiai profilú intézményt, de számos további kapcsolódó intézményt nem érintene. Továbbá szembe kellene nézni eltérő profiljaikkal. Az első módszertani intézetként működik, a második delegált és meghívott tagokból álló testület, míg a harmadik nemzetközi egyesület, melynek státusát megbolygatni jogi problémákkal járhat. A Domus Hungarica esetleges idekapcsolása is nehézséget jelenthet, mert erősen kötődik a Magyar Tudományos Akadémiához.

3.2. Létrehozható olyan csúcsszervezet is, amely koordinálja, az összes többi hungarológiában érdekelt (mintegy 10–15) intézmény munkáját, azonban szervezetileg nem egyesíti őket. Ezt csakis jelentős jogkörökkel felruházva lehet végezni. A feladatot elméletileg betölthetné a Hungarológiai Tanács, ha átszervezéssel súlytalan véleményező szervből döntéseket hozó bizottsággá válna.

3.3. Végső soron elképzelhető a jelenlegi helyzet csúcsszervezetet nélkülöz, kisebb változásokkal módosított fennmaradása. Ebben az esetben minimumként legalább azt kellene elérni, hogy az egyes hungarológiai intézmények tevékenységi területe és kompetenciája határozottan elkülönüljön, kapcsolataik együttműködésük érdekében szabályozást nyerjen.

4. Három intézmény, melyhez valamilyen fokon személyesen kapcsolódom, ezért tevékenységüket közelebbről ismerem

4.1. A Nemzetközi Magyar Filológiai Társaságnak alapításától (1977) vezetőségi tagja, 1991-től alelnöke vagyok. A hungarológia egyetlen jelentős nemzetközi tudományos társasága, az Unesco égisze alatt működő FILLM tagegyesülete. Létrejöttét a korra jellemző politikai alkudozások előzték meg. Kimaradt belőle a történettudomány és nevében nem szere-

pelhetett a hungarológia. Másfél évtizedig jelentős magyarországi tagságra támaszkodva, sikerrel integrálta a kisebbségi magyar tudományosságot és a szerte a világon dolgozó hungarológusokat. Az 1990-es változás után szerepköreiből átvettek más intézmények. Tevékenysége beszűkült, profilját nem tudta kellően az új helyzethez alakítani, változtatni, aminek részben finansziális, részben szervezési okai vannak. Ezt a problémát először a Társaság prágai vezetőségi ülésén vettem föl 1992-ben. Annyira nem volt visszhangja, hogy még az emlékeztetőbe sem került bele. 1996 őszén több alelnök társammal együtt most már írásban tettük szóvá aggodalmunkat és kételyeinket, igen kevés eredménnyel.

Hosszabb távon gond lehet abból, hogy a Társaság költségvetésének nagy részét az MTA fedezi. Folyóiratai, köztük az egyetlen nemzetközi hungarológiai közlöny, a *Hungarian Studies*, időnként a megszűnés határára kerülnek. Az utóbbi időben legsikeresebb tevékenysége az öt évente rendezett (a maga nemében legnagyobb) nemzetközi hungarológiai kongresszus (legutóbb: Róma, 1996, legközelebb: Jyväskylä, 2001).

4.2. A Hungarológiai Tanácsnak megalakulása óta (1988) tagja vagyok. A Tanács voltaképpen korporáció. Tagjai művelődési intézmények, tárcák, média, hungarológiai érdekeltsgű szervezetek delegáltjaiból és egyes meghívott személyekből kerülnek ki. Elnöke megalakulása óta folytonosan, így ma is Köpeczi Béla, aki többek általam is osztott véleménye szerint szokatlanul hosszú ideje tölti be ezt a posztot. A személyhez nem kötött tagság nagyon gyakran változik. A testület eredetileg a művelődési és oktatásügyi miniszter tanácsadó szerve volt, ma a jogutód tárcák vezetőié. Számos fontos vagy kevésbé fontos ügyet megtárgyal, véleményez, esetenként állást foglal, de döntési jogköre nincs. Mielőtt szemrehányás ér, elismerem, hogy az itt felsorolt okok miatt évek óta nem járok üléseire. Dokumentációját azonban mindig kézhez kapom, és tájékozodom működéséről.

4.3. A Magyar Tudományosság Külföldön MTA Elnöki Bizottságnak megalakulásától (1996) szintén tagja vagyok. A Bizottság az Akadémia és tiszteleti tagjainak kapcsolattartására sikerrel megvalósuló javaslatokat dolgozott ki, a kapcsolódó kutatói ösztöndíjak és kollégium létrehozásában is meghatározóan közreműködött. A kapcsolatokat folyamatosan gondozza, továbbá a *Domus Hungarica* mellett tanácsadó szervként működik. Másfél-két évenként megrendezi a külföldi magyar tudományos műhelyek találkozóját, ami jelentős részben külföldi hungarológiai tanzékeket és kutatóhelyeket jelent, így részben fedi a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság tevékenységi körét. A Bizottság tagjai az MTA kü-

lönböző osztályairól és neves külföldi magyar tudósok közül kerülnek ki (többen közülük akadémikusok). A tagság mintegy fele természettudós (legnagyobb csoport a fizikusoké), ami eltér a hungarológia fogalmától.

5. A hungarológia megkülönböztetett figyelmet érdemlő külföldi intézményei

5.1. Országoként különböző szintű és szervezettségű egyetemi és főiskolai tanszékek, oktatói helyek. Egyik nagy csoportjuk anyanyelvi köttődésű (szomszédos országok), a másik csoport nem anyanyelvi intézményekből áll. Az utóbbiakon néhol véglegesen kinevezett magyarországi származású professzor tanít (pl. Berlin, Róma). Működésük nem képzelhető el a Magyarországról betöltött lektori hálózat és a néhány vendégtanári hely nélkül.

Nem állíthatom, hogy ezt a hálózatot jól ismerem, két megjegyzést mégis teszek. Hogy mi a hungarológia, az sajnálatosan és gyakran az illető egyetemen tanító érdeklődési területének, vállalkozó kedvének is a függvénye. Továbbá helytelennek tartom, ami időnként előfordul, hogy egy vendégtanári helyet az illető ország nyelve szerint szlavista, romanista, germanista tölt be. Bármily kitűnő szakember is az illető, nem hungarológus, s ez a tény visszahat, éppúgy nem használ a hungarológia tekintélyének, mint az egyénileg változó érdeklődés.

5.2. A Collegium Hungaricumok sajátos kettős arculatukkal a hungarológia igen fontos komplex intézményei. (Ismert, hogy magának a hungarológiának a bölcsője a berlini CH-ban ringott. 1924.) Részint a magyar kultúra és tudomány propagálói, ilyenképpen az országkép jelentős formálói, részint magyarországi szakemberek (nemcsak hungarológusok) egyetem utáni külföldi tanulmányainak biztosítanak helyet, kapcsolatot képezve a hazai és külföldi tudományosság között. A két világháború között fejlődésnek indult hálózatot 1945 után óriási kárt okozva az országnak, kulturális intézetek rendszerévé fokozták le, és az sajnálatosan máig nem regenerálódott. Sőt úgy látom, a tisztán kulturális intézet a mai kormányzat számára is vonzóbb minta. Erről vall, hogy a gyakran Európa jövődő fővárosának emlegetett Berlin történelmi belvárosában visszakapott páratlanul előnyös fekvésű telken, ha jó az információm, máig nem kezdődött meg a lebombázott berlini CH újjáépítése.